

LIETUVOS TARYBOS ATSTOVAVIMAS VOKIETIJOJE.

**Antras etapas (nuo 1918 m. kovo 31 d.
iki lapkričio 15 d.)**

PROF. DR. SANDRA GRIGARAVIČIŪTĖ

*Šiaulių universiteto Regioninių tyrimų institutas
Šiauliai University, Institute of Regional reseach
P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai
el. p. sandra.grigaraviciute@gmail.com*

Santrauka

Straipsnyje analizuojamas Lietuvos Tarybos Vokietijoje atstovavimo antras etapas (1918 m. kovo 31 d. – lapkričio 15 d.), pateikiama jo charakteristika. Daugiausia dėmesio skiriama Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje pokyčių kontekstui bei Lietuvos Tarybos „notifikacijos delegacijos“ likimui atskleisti, Lietuvių biuro Berlyne įsteigimo ir delegatų pasirinkimo motyvų, subordinacijos, finansavimo analizei, Lietuvių biuro Berlyne transformacijai į Lietuvos Valstybės Tarybos atstovybę Berlyne.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos Taryba, Lietuvių tautos taryba (Lozanoje), Lietuvių biuras Berlyne, K. Olšauskas, J. Purickis, A. Volde-
maras, J. Šaulys, A. Smetona.

Įvadas

Lietuvių istoriografija iki šiol daugiausiai dėmesio skyrė Kons-
tantino Olšausko, Juozo Purickio ir Augustino Voldemaro veiklai

užsienyje, kai buvo bendradarbiaujama su Matthiasu Erbergeriu ir deramasi su Vilhelmu von Urachu dėl sutikimo tapti Lietuvos karaliumi¹, tačiau nė karto šie veiksmai netraktuoti kaip Lietuvių biuro Berlyne veikla. Apie Lietuvių biuro Berlyne įkūrimą, narius, veiklos epizodus, remdamasi Lietuvių tautinės tarybos (Lozanoje) (toliau – LTT (L) protokolų medžiaga rašė istorikė Monika Šipelytė². K. Olšauską ji įvardijo kaip „lietuvių Tarybų (LTT ir LT) pripažintą atstovą“³, tačiau apie kitų Lietuvių biuro Berlyne narių pripažinimą ar nepripažinimą neužsiminė. Antrame plane liko Lietuvos Tarybos (Vilniuje) ir LTT (L) nesutarimai dėl subordinacijos (taip pat ir Lietuvių biuro Berlyne) ir LTT (L) nuolatinis siekis turėti savo rankose Lietuvos santykių su Vokietija svertus⁴. Todėl straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje pokyčių kontekstui, Lietuvių biuro Berlyne įsteigimo, veiklos ir transformacijos į Lietuvos Valstybės Tarybos atstovybę Berlyne procesų analizei.

Tyrimo objektu tapo Lietuvos Tarybos (Vilniuje), LTT (L) ir Vyriausiosios lietuvių tarybos Rusijoje (toliau – VLTR) subordinaciniai ir koreliaciniai ryšiai, Lietuvių biuro Berlyne įsteigimo, delegatų pasirinkimo motyvai, deleguotų asmenų kompetencija ir

¹ Gumuliauskas, A. *Lietuvos istorija (1795–2009 m.)*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko leidykla Lucilijus, 2010, p. 112–114; Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija. T. 2*. Fotografuotas leidimas. Vilnius: Lituanus, 1992, p. 175–250, 417–443; Blažytė-Baužienė, D., Gimžauskas, E., Laurinavičius, Č., Mačiulis, D., Rudis, G., Svarauskas, A., Vaičenonis, J. *Lietuvos istorija. T. X. 1 dalis*. Vilnius: Baltos lankos, 2013, p. 73–94.

² Šipelytė, M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. (H 005). Vilnius, 2019, p. 201–227.

³ Šipelytė, M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. (H 005). Vilnius, 2019, p. 208.

⁴ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, lapai nenumeruoti (toliau – l. n.)

subordinacija, finansavimas, ryšiai su LTT (L) ir Lietuvos Taryba (Vilniuje), Vokietijos URM ir Vokiečių karo vadovybe Lietuvoje (toliau – VKVL) (Kaune), transformacijos į Lietuvos Valstybės Tarybos atstovybę Berlyne procesas. Į straipsnio autorės akiratį pateko ir Vokietijos vyriausybės nurodymu 1918 m. kovo pabaigoje balandžio pradžioje Vokietijos reicho institucijų parengtų dokumentų bei jų projektų, susijusių su tolimesne Lietuvos ateitimi, turinys, Vokietijos URM susirašinėjimas su generaliniu štabu ir VKVL, Lietuvos Tarybos prezidiumo susirašinėjimas su Vokietijos reicho kanceliarija, URM ir oberosto vadovybe, atskleidžiantys bandymus laviruoti, siekiant gauti leidimą Lietuvos Tarybos „notifikacijos delegacijai“ išvykti į Berlyną.

Tyrimo chronologija apima Lietuvos Tarybos (nuo 1918 m. liepos 11 d. – Lietuvos Valstybės Tarybos) atstovavimo Vokietijoje antrą etapą, nuo 1918 m. kovo 31 d. – Lietuvių biuro Berlyne įsteigimo – iki 1918 m. lapkričio 15 d. – Lietuvos diplomatinio atstovo Jurgio Šaulio paskyrimo į Lietuvos pasiuntinybę Berlyne.

Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje antro etapo (1918 m. kovo 31 d. – lapkričio 15 d.) tyrimas atliktas pasitelkus publikuotus (spaudą, skelbtus dokumentus) ir nepublikuotus šaltinius (Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių, Vilniaus universiteto Rankraščių skyriaus). Įsigilinti į Lietuvių biuro Berlyne vadovo K. Olšausko ir jo padėjėjų paskyrimo laiką, aplinkybes, subordinaciją, kompetenciją, komunikaciją, veiklos specifiką padėjo Vokietijos užsienio reikalų ministerijos politinio archyvo (toliau – PAAA RZ 201), Vilniaus universiteto Rankraščių skyriaus „Albero Geručio. J. Gabrio archyvo“ (f. 155–996), Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) Lietuvos Valstybės Tarybos fondo (f. 1014), Igno Šeiniiaus fondo (f. 675) medžiaga.

Vertingos informacijos aiškinantis Lietuvos Tarybos ir Lietuvos Tarybos prezidiumo veiklą siekiant gauti leidimą išvykti į Berlyną

„notifikacijos delegacijai“, skiriant Lietuvos Valstybės Tarybos įgaliotinius Vokietijoje „belaisvių aprūpinimo ir grąžinimo reikalais“ suteikė dokumentai, publikuoti šaltinių rinkiniuose „Lietuvos valstybės Tarybos protokolai“⁵, „Lietuvos Tarybos prezidiumo 1918 m. protokolai“⁶, o Lietuvių biuro Berlyne veiklą nuo 1918 m. birželio iki rugsėjo – leidinyje „Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentai“⁷, taip pat laikraščiuose „Lietuvių balsas“ (Voroneže), „Vienybė“ (Kaune). Įsigilinti į Lietuvos Tarybos (Vilniuje), LTT (L), VLTR veikimo kontekstą bei Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje (1918 m. kovo 31 d.–lapkričio 15 d.) specifiką padėjo T. Balkelio⁸, W. Baumgarto⁹, Z. Butkaus¹⁰, A. Eidinto¹¹, A. Gaigalaitės¹², R. Lopatos¹³, M. Maksimaičio¹⁴,

⁵ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 252.

⁶ Eidintas, A., Lopata, R., Lietuvos tarybos Prezidiumo posėdžių 1918 m. protokolai. *Lietuvos istorijos metraštis. 1990 metai*. Vilnius, 1992, p. 103–135.

⁷ *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: MELI, 2017. 814 p.

⁸ Balkelis, T. *Lemtingi metai. Lietuva 1914–1923 m. Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius: Tyto alba, 2019, p. 93–107.

⁹ Baumgart Winfried. *Deutsche Ostpolitik 1918. Von Brest-Litowsk bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*. Wien u. München: Oldenbourg, 1966. S. 208–359. Prieiga per internetą: <http://ubm.opus.hbz-nrw.de/volltexte/2010/2356/pdf/doc.pdf> [Leidimas pakartotas 2010.]

¹⁰ Butkus, Z. *Tarp Trečiojo Reicho ir Trečiosios Romos. Vokietijos ir Sovietų politikos poveikis Baltijos šalių tarptautinei ir vidaus padėčiai tarpukaryje*. Vilnius: VU leidykla, 2019, p. 49–90.

¹¹ Eidintas, A. Views on Foreign Policy within the Lithuanian State Council 1917–1919, *Studia Baltica Stockholmiensia*, 1991, vol. 8, p. 373–380; Eidintas, A. *Lithuania in European politics: the years of the first Republic, 1918–1940*, Vilnius: Vaga, 2003, p. 11–31.

¹² Gaigalaitė, A. Lietuvos Tarybos diplomatija, in: Mokslinės konferencijos *Iš Lietuvos diplomatijos istorijos medžiaga*, Kaunas, 1994, p. 22–38; Gaigalaitė, A., Žeimanienė, J., *Juožas Purickis-Vygandas*. Vilnius: Vilniaus knyga, 2004, p. 22–36.

¹³ Lopata, R. *Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais*. Vilnius: Mintis, 1996, p. 130–145.

¹⁴ Maksimaitis, M. *Mažoji konstituenta. Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 21–166.

V. Pukienės¹⁵, M. Šipelytės¹⁶, R. Žiugždos¹⁷ darbai, Lietuvos istorijos sintezės¹⁸.

Tyrimo tikslas – atskleisti Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje antro etapo – 1918 m. kovo 31 d. – lapkričio 15 d. – specifika. Siekiant tikslo: 1) gilnamasi į Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje pokyčių kontekstą; 2) analizuojami Lietuvių biuro Berlyne įsteigimo, delegatų paskyrimo motyvai, delegatų kompetencija ir subordinacija, jų veiklos finansavimo šaltiniai; 3) aiškinamasi, kas lėmė Lietuvos Tarybos „notifikacijos delegaciją“ likimą; 4) atskleidžiama Lietuvių biuro Berlyne veikla (1918 m. birželį – rugsėjį), atskaita už ją Lozanos lietuvių konferencijoje (1918 m. rugsėjo 5–16 d.) ir transformacijos į Lietuvos Valstybės Tarybos atstovybę Berlyne (1918 m. spalio pab. – lapkričio pr.) procesas.

Tyrimas atliktas naudojant kokybinės analizės, sintezės (nauja šaltinių medžiaga papildyta cirkuliuojančia istoriografijoje informacija), lyginimo (lyginami tam tikrų asmenų LTT (L) ir Vokietijos valdžios institucijų vertinimai), aprašomąjį metodus. Apdorojant pirminius šaltinius lietuvių, vokiečių, prancūzų ir anglų kalba, taikytas loginis-analitinis metodas (atlikta turinio ir informacijos prasminė analizė).

¹⁵ Pukienė, V. *Prelatas Konstantinas Olšauskas: visuomenės veikėjo tragedija*. Vilnius: Edukologija, 2013, p. 97–126.

¹⁶ Šipelytė, M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. (H 005). Vilnius, 2019, p. 201–227.

¹⁷ Žiugžda, R. *Lietuva imperialistinių valstybių planuose 1917–1940*. Vilnius: Mokslas, 1983, p. 12–23.

¹⁸ Gumuliauskas, A. *Lietuvos istorija (1795–2009 m.)*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko leidykla Lucilijus, 2010, p. 112–114; Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija. T. 2*. Fotografuotas leidimas. Vilnius: Lituanus, 1992, p. 175–250, 417–443; Blazytė-Baužienė, D., Gimžauskas, E., Laurinavičius, Č., Mačiulis, D., Rudis, G., Svarauskas, A., Vaičenonis, J. *Lietuvos istorija. T. X. 1 dalis*. Vilnius: Baltos lankos, 2013, p. 73–94.

1. Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje pokyčių kontekstas

1.1. Pirmas Lietuvos Tarybos atstovų *dementi* Vokietijoje

Pirmas viešas Lietuvos Tarybos (Vilniuje) narių susirėmimas su LTT (L) **dėl įgaliojimų viršijimo (kompetencijos ribų peržengimo)** įvyko 1917 m. gruodžio pabaigoje – 1918 m. sausio pradžioje dėl atsisiskyrimo nuo Rusijos paskelbimo 1917 m. gruodžio 25 d. Šveicarijos spaudoje. Žvelgiant į Vokietijos URM Politikos departamento dokumentus aiškėja, kad vokiečiams buvo parankus tokio dokumento paskelbimas ir jie operatyviai išplatino šią žinią vokiečių spaudoje¹⁹. Panašu, kad tai galėjo būti derinta ir su LTT (L), nes 1917 m. gruodžio 25 d. Vokietijos pasiuntinys Berne G. von Rombergas pranešime Vokietijos URM rašė: „Šveicarijos lietuviai tikisi, kad Lietuvos Taryba Vilniuje taip pat priims atitinkamą nutarimą“ ir kovai su „antivokiškai nusistačiusia Lietuvos Tarybos grupe“ į Vilnių reikėtų pasiųsti K. Olšauską ir J. Purickį²⁰. Iš J. Gabrio ataskaitos Lozanos lietuvių konferencijoje (1918 m. rugsėjo 5–16 d.) aiškėja, kad iškart po atsisiskyrimo nuo Rusijos deklaracijos paskelbimo K. Olšauskas išvyko į Berlyną susitikti su ten jau atvykusia Lietuvos Tarybos delegacija²¹.

Berlyne esantys J. Šaulys ir A. Smetona neigiamai reagojo į LTT (L) 1917 m. gruodžio 25 d. paskelbtą atsisiskyrimą nuo Rusijos. A. Smetonos ir J. Šaulio parengtas *dementi* (paneigimas – aut. past.) 1918 m. sausio 4 d. buvo išspausdintas rytiniame „Deutsche Tageszeitung“ numeryje (Nr. 6). *Dementi* tekste teigiama, kad „Lietuvos Taryba,

¹⁹ 1918 01 03 „Deutsche Tageszeitung“ straipsnio „Die Litauische Unabhängigkeitserklärung“ iškarpa. PAAA_RZ201_021711_147.

²⁰ 1917 12 25 Vokietijos pasiuntinio Berne Rombergo pranešimas Vokietijos URM. PAAA_RZ201_021711_95.

²¹ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 529.

kuri yra vienintelė įgaliota lietuvių tautos institucija, su šiuo pareiškimu neturi nieko bendro“ („*das die eizige bevollmächtigte Instanz des Litauischen Volkes, nämlich der Litauische Landesrat, bei dieser Erklärung unbeteiligt ist*“)²². Paskelbtu paneigimu ypač susirūpinusi Vokietijos URM prašė šią žinią kuo skubiau perduoti Šveicarijos lietuviams („*Smetona und Schaulys sind über Unabhängigkeitsbeschluss dortiger Litauer stark beunruhigt*“)²³. A. Smetonos ir J. Šaulio reakcija ardė ir vokiečių, ir LTT (L) narių puoselėtus planus, apie kuriuos 1917 m. gruodžio 25 d. Vokietijos pasiuntinys Berne Rombergas rašė pranešime Vokietijos URM²⁴. *Dementi* paskelbimo dieną (1918 m. sausio 4 d.) Vokietijos URM siuntė telegramą Rombergui, prašydama informuoti J. Gabrių ir į Lietuvą kuo skubiau pasiųsti J. Purickį²⁵.

1.2. Konfliktas, užprogramuotas lietuvių konferencijose užsienyje 1917 m. rudenį

Konfliktas, kurios lietuvių tautos tarybos – LTT (L), VLTR ar Lietuvos Tarybos (Vilniuje) įgaliojimai („atstovauti lietuvių tautą ir jos politinę kryptį“) yra aukštesni, buvo užprogramuotas gerokai anksčiau, nei įvyko pirmasis *dementi*. Antroje lietuvių konferencijoje Stokholme (1917 m. spalio 18–22 d.), Berno ir Lozanos konferencijoje (1917 m. lapkričio 2–10 d.) Lietuvos Taryba (Vilniuje) **buvo pripažinta** užsienyje gyvenančių lietuvių. Tačiau šis pripažinimas nereiškė, kad LTT (L) ir, kiek vėliau – 1917 m. gruodžio 1 d. – susikūrusi VLTR, sutinka su teiginiu, kad Lietuvos Taryba „**vienintelė atstovauja lietuvių tautai** ir jos politinei kryptčiai“. Tai akivaizdžiai matyti iš LTT (L) veiklos 1917 m. pabaigoje ir 1918 metais ir „trijų

²² 1918 01 04 „*Deutsche Tageszeitung*“ iškarpa. PAAA_RZ201_021711_152.

²³ 1918 01 04 Vokietijos URM telegrama Vokietijos pasiuntiniui Berne Rombergui. PAAA_RZ201_021711_145.

²⁴ 1917 12 25 Vokietijos pasiuntinio Rombergo pranešimas Vokietijos URM. PAAA_RZ201_021711_95.

²⁵ 1918 01 04 Vokietijos URM telegrama Vokietijos pasiuntiniui Berne Rombergui. PAAA_RZ201_021711_137.

ir partijų atstovų“ suvažiavimo, kurio metu įkurta VLTR, priimtose rezoliucijose.

Iš „trijų ir partijų atstovų“ suvažiavime pirmu darbotvarkės klausimu priimtos rezoliucijos 2-o punkto aiškėja, kad **suvažiavimas ne-privitarė Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos antrajai daliai**, kurioje kalbama apie Vokietijos paramą „proklamuojant Lietuvos valstybę“ ir pažadus sueiti su ja į „nustatytinus santykius“²⁶. Tačiau trečias rezoliucijos punktas yra ypač įdomus. Jame yra **performuluota** antroji (II.) Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.) rezoliucijos dalis, kurioje teigiama, kad „suvereninė Lietuvos valstybė sueis į tam tikrus Lietuvos Seimų nustatytinus santykius ne su viena Vokietija, bet su visomis pasaulio valstybėmis“. *Viena vertus*, tai kontrastuoja su Lozano ir Berno konferencijoje (1917 m. lapkričio 2–10 d.) J. Šaulio išsakyta mintimi, kad „**negalima vesti dvilypės politikos, ir užsienio lietuviai turi eiti tomis vėžėmis, ką ir Lietuvos Taryba**“²⁷. *Antra vertus*, ar Rusijos lietuvius buvo galima traktuoti kaip užsienio lietuvius, jei jie, kaip ir Lietuvos Tarybą (Vilniuje) sudarę lietuviai, tebebuvo Rusijos pavaldiniai? Akivaizdu, kad dvi tarybos – Lietuvos Taryba (Vilniuje) ir VLTR – pretendavo į **lietuvų tautos suverenumą** (siektė savarankiškai tvarkyti „atnaujintos“ valstybės vidaus ir užsienio reikalus).

Suvažiavimo suteikti įgaliojimai VLTR – „rūpintis Lietuvių tautos **politiniais reikalais** ir **suvereninės Lietuvos Valstybės sudarymu**“²⁸ – aiškiai pabrėžė tai, kas buvo fiksuota Antrosios lietuvių konferencijos Stokholme pirmos dalies rezoliucijos 6-oje dalyje, kad Lietuvos Taryba, Rusijos lietuvių atstovų akimis, **nebuvo „vienintelė įgaliota“** atstovauti

²⁶ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata, Vilnius: Mokslas, 1991, p. 76.

²⁷ Dokumentas 34. Antrosios lietuvių konferencijos [Lozаноje ir] Berne 1917 m. lapkričio 2–10 d. protokolais ir nutarimai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 293.

²⁸ Trijų ir Partijų atstovų suvažiavimas Voroneže. *Lietuvių balsas*, Nr. 65, p. 1–2.

„lietuvių tautą ir jos politinę kryptį“. Rusijos lietuviai Antrojeje lietuvių konferencijoje Stokholme Lietuvos Tarybą pripažino „tikra Lietuvos atstove, **vyriausia** Lietuvių Tautos vadove“, pažadėjo ją remti ir „**reikalui esant stoti už ją pasaulyje**“²⁹. Paprasčiau tariant, VLTR akivaizdžiai pretendavo į lietuvių tautos suverenumą ir neplanavo būti subordinuota Lietuvos Tarybai (Vilniuje), nors „reikalui esant“ ir neatsisakė jai atstovauti, t. y. „**stoti už ją** pasaulyje“. Tą patvirtintų ir Antrosios lietuvių konferencijos Stokholme 1917 m. spalio 22 d. protokolas, kuriame numatyta veikti Lozanoje ir Petrograde ne tik nederinant šių veiksmų su Lietuvos Taryba (Vilniuje), bet ir neprašant jos įgaliojimo³⁰.

1.3. Didysis lūžis. Oficialūs LTT (L) ir VLTR deklaruoti pripažinimai Lietuvos Tarybai (Vilniuje) ir jų motyvai

Oficialūs pripažinimai Lietuvos Tarybos (Vilniuje), kaip „vienintelės atstovaujantios lietuvių tautą ir jos politinę kryptį“, įvyko 1918 m. pavasarį. LTT (L) tai padarė 1918 m. kovo pabaigoje, paskelbdama deklaraciją („*Declaration du Conceil National Lituanien*“) leidinyje „Pro Lituania“ 1918 metų 2-ame numeryje³¹. Deklaracijoje teigiama, kad LTT (L) pripažįsta Lietuvos Tarybą (Vilniuje; „*La Taryba*“ arba „*Conceil d'Etat de Lituanie*“), nes ją kaip „teisėtą Lietuvos atstovę“ ir „aukščiausią lietuvių tautos valdžią“ pripažino Rusijos ir Amerikos lietuvių konferencijos Stokholme ir Berne³². Ši deklaracija jokiū būdu nereiškė, kad LTT (L) iš tiesų bus subordinuota Lietuvos Tarybai (Vilniuje). Motyvai, kodėl taip pasielgta, aiškėja iš 1918 m. vasario 5 d. (M. Erzbergeris patarė LTT (L) pripažinti Lietuvos Tarybą,

²⁹ Dokumentas Nr. 32. Antrosios lietuvių konferencijos, vykusios Stokholme, 1917 m. spalio 18–20 d., nutarimai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 277.

³⁰ Antrosios lietuvių konferencijos Stokholme 1917 m. spalio 22 d. protokolas. *LCVA*, f. 675, b. 45, l. 10–11.

³¹ *Declaration du Conceil National Lituanien. PAAA_RZ201_021717_207–_208.*

³² *Declaration du Conceil National Lituanien. PAAA_RZ201_021717_207–_208.*

„kaipo tikrą Lietuvos valios reiškėją, kol nebus sušauktas Seimas“³³) ir 1918 m. kovo 31 d. (LTT (L) nariai J. Gabrys ir K. Olšauskas tikėjosi ministrų postų būsimoje vyriausybėje³⁴) protokolų. Svarbu paminėti, kad tame pačiame leidinio „Pro Lituania“ numeryje buvo paskelbtas 1917 m. gruodžio 11 d. Lietuvos Tarybos pareiškimo pirmosios dalies tekstas, pavadintas „nepriklausomybės pranešimu“ („*Notification de l'indépendance de la Lituanie aux Etats beligérants at autres*“)³⁵, ir 1918 m. sausio pradžioje A. Smetonos ir J. Šaulio paneigta 1917 m. gruodžio 25 d. atsiskyrimo nuo Rusijos deklaracija³⁶.

VLTR pavaldumą Lietuvos Tarybai (Vilniuje) išreiškė 1918 m. gegužės 8 d. surengtame pobūvyje „Georgo“ viešbutyje (Vilniuje). 1918 m. balandį į Vilnių atvyko net dvi VLTR delegacijos. Viena iš Voronežo, vadovaujama Liudo Noreikos, kita iš Petrogrado, vadovaujama dr. Jurgio Alekno³⁷. 1918 m. gegužės 8 d. abi delegacijas iškilmingai priėmė Lietuvos Tarybos prezidentas. Abiejų delegacijų vadovai pripažino Lietuvos Tarybą „aukščiausiu ir **vieninteliu** mūsų tautos organu“³⁸. Šią žinią pranešė ir VLTR atstovų kalbų tekstus išspausdino „Vienybė“³⁹. Taigi subordinacija Lietuvos Tarybai (Vilniuje) pabrėžiama jau baigiantis oficialiai VLTR veiklai Rusijoje, nes dėl bolševikų vykdomų persekiojimų ir VLTR narių represijų buvo sunku ją tęsti⁴⁰.

³³ 1918 02 05 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

³⁴ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

³⁵ *Pro Lithuania*. 1918. nr. 2. *PAAA_RZ201_021717_205*.

³⁶ 1918 01 04 „*Deutsche Tageszeitung*“ iškarpa. *PAAA_RZ201_021711_152*.

³⁷ LVTR Petrogrado lietuvių delegaciją sudarė Jurgis Alekna, Jurgis Kubilius, Tadas Ivanauskas, Honorata Ivanauskienė, Aleksandras Žilinskas, Juozas Kerys, Antanas Jucevičius. Rusijos lietuvių delegacijų priėmimas. *Vienybė*, 1918 05 15, nr. 17, p. 257.

³⁸ Rusijos lietuvių delegacijų priėmimas. *Vienybė*, 1918 05 15, nr. 17, p. 257.

³⁹ LVTR Petrogrado lietuvių delegaciją sudarė Jurgis Alekna, Jurgis Kubilius, Tadas Ivanauskas, Honorata Ivanauskienė, Aleksandras Žilinskas, Juozas Kerys, Antanas Jucevičius. Rusijos lietuvių delegacijų priėmimas. *Vienybė*, 1918 05 15, nr. 17, p. 257.

⁴⁰ Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, 2 tomas, fotografuotas leidimas, Vilnius: Litanus, 1992, p. 34–83.

2. Lietuvių biuras Berlyne. Steigimo motyvai, delegatų paskyrimas, subordinacija, finansavimas

2.1. Kodėl prirėkė steigti „naują biurą Berlyne“

Intensyvi kun. kanauninko K. Olšausko ir vyskupo P. Karevičiaus veikla Vokietijoje 1918 m. vasarį susitinkant su M. Erzbergeriu, G. Hertlingu, E. Ludendorfu, F. Hartmannu dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo ir nuolatinis K. Olšausko spaudimas Vokietijos valdžiai per reichstago deputatus 1918 m. kovą⁴¹ rodė, kad teks ir toliau atkakliai kovoti, kad Vokietija vykdytų pripažinimo dokumente duotus pažadus. Todėl 1918 m. kovo 31 d. LTT (L) posėdyje nutarta „pradėti kampaniją“ užsienio spaudoje prieš Vokiečių karo vadovybę Lietuvoje (toliau – VKVL), jei iki 1918 m. balandžio 23 d. valdžia nebus perduota Lietuvos Tarybai⁴², o 1918 m. gegužės 6 d. posėdyje prabilta apie „reviziją santykių su Vokietija“⁴³. Atrodytų, kad LTT (L) nusprendė įsteigti „naują biurą Berlyne“, reaguodama į pasikeitusią Vokietijos poziciją Lietuvos atžvilgiu po Bresto sutarties pasirašymo. Ar iš tiesų?

Iš 1918 m. kovo 31 d. protokolo aiškėja, kad J. Gabrys ir K. Olšauskas siekė užimti ministrų postus ir buvo parengę „provizorinės valdžios Lietuvoje projektą“⁴⁴, todėl buvo suinteresuoti valdžios iš VKVL perėmimu (1918 m. balandžio 11 d. J. Gabrys planavo vykti į Lietuvą, kecionės išlaidoms numatyta 500 frankų, algos 1500 frankų per mėnesį ir

⁴¹ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁴² 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁴³ V. Daumantas-Dzimidavičius siūlė „paleisti rezoliuciją prieš Vokietijos pasielgimus Lietuvoje, paleisti knygą“. Posėdyje buvo nutarta: 1) „permainyti toną“; 2) „sutaisyti rezoliuciją“; 3) „leisti knygą prieš Vokietiją“. Žr. 1918 05 06 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁴⁴ Šipelytė, M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. (H 005). Vilnius, 2019, p. 249.

500 frankų reprezentacijai)⁴⁵. Tačiau ne vien tai. Iš vėlesnių LTT (L) posėdžių protokolų matyti, kad LTT (L), steigdama „naują biurą Berlyne“, **siekė savo rankose turėti santykių su Vokietija svertus**⁴⁶. Tai *pirma*.

Antra. 1918 m. kovo 23 d. Lietuvos Tarybos delegacijos Vokietijos valdžiai įteiktas 1918 m. vasario 16 d. nutarimas aiškiai demonstravo, kad Lietuvos Taryba Vilniuje sieks kurti ne gruodžio 11-osios, o vasario 16-osios Lietuvą⁴⁷. Ši nuostata kontrastavo su LTT (L) siekiu kurti gruodžio 11-osios Lietuvą, susietą konvencijomis su Vokietija. Jau 1918 m. kovo 31 d. LTT (L) posėdyje buvo nutarta „pakviesti į Berlyną tarptautinės teisės žinovus dėl sutarčių sudarymo“⁴⁸, o 1918 m. gegužę – liepą J. Gabrys aktyviai veikė konsultuodamasis su tarptautinės teisės specialistais dėl konvencijų tekstų su Vokietija parengimo⁴⁹. Tiesa, 1918 m. rugsėjo 2 d. LTT (L) posėdyje, aptariant konvencijų su Vokietija klausimus, J. Gabrys trumpam atsitraukė – „griežtai patarė konvencijų nedaryti“⁵⁰. Tačiau netrukus vėl nuomonę pakeitė.

Kokios tos konvencijos turėjo būti, aiškėjo ir iš J. Gabrio parengtos „1918 09 03–20 lietuvių konferencijos Lozanoje rezoliucijos“ (V.) punkto. Jame teigiama, kad su Vokietija sudaromos konvencijos „neturėjo pažeisti Lietuvos suvereniteto“ ir „nepakenkti gyvybiniais Lietuvos interesams“⁵¹. Dėl įvykusio Lietuvos Tarybos delegacijos ir

⁴⁵ Be to, iš 1918 m. liepos 7 d. posėdžio protokolo aiškėja, kad LTT (L) delegatai „biure Berlyne“ iš tiesų „reikalavo įvedimo valdžios Lietuvoj“ ir protestavo prieš „neleidimą atstovų išvažiuoti“, taip pat iniciavo reichstago politikų protestus prieš VKVL. Žr. 1918 07 07 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁴⁶ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.; 1918 07 07 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁴⁷ Šipelytė, M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. (H 005). Vilnius, 2019, p. 217–218.

⁴⁸ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁴⁹ 1918 05 06 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.; 1918 07 12 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁵⁰ 1918 09 02 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁵¹ 1918 09 03–20 The Resolution of the Lithuanian conference of Lousanne. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

LTT (L) konflikto Lozanos lietuvių konferencijoje (1918 m. rugsėjo 5–16 d.) buvo sutarta konferencijos nutarimų neskelbti, tačiau tai nesutrukdė J. Gabriui šį sutarimą apeiti⁵². J. Gabrio išplatinti (taip pat ir spaudoje⁵³) minėtos Lozanos lietuvių konferencijos nutarimai pasiekė ir Vokietijos URM⁵⁴. Taigi steigiant „naują biurą Berlyne“ **tikėtasi kurti gruodžio 11-osios, o ne vasario 16-osios Lietuvą.**

Trečia. Asmeninės sudėties pokyčiai atitiko vokiečių interesus. Tai aiškėja iš dokumento, Vokietijos URM antspauduoto 1918 m. balandžio 3 d., „Priemonės naujai sukurtos valstybės perėjimui į taikos sąlygas“ („*Maßnahmen für die Überleitung des neugegründeten litauischen Staates in den Friedenszustand*“)⁵⁵. Dokumento dalyje apie Lietuvos santykius su Vokietijos reichu bene svarbiausias yra aptariamas poveikis lietuvių kunigijai, ypač vyskupui P. Karevičiui ir kanauninkui K. Olšauskui, kad jie stotų personalinės unijos su Prūsija rėmėjų pusėn. Vyskupui P. Karevičiui už vokiečių politikos palaikymą buvo numatyta arkivyskupo vieta Vilniuje, o K. Olšauskui – vyskupo vieta Kaune. Patraukus į savo pusę autoritetingus dvasininkus, tikėtasi per juos paveikti dalį lietuvių valstiečių („*dann würde man die litauische Geistlichkeit und damit den größten teil der litauischen Bauernschaft gewonnen haben*“)⁵⁶. Jie dokumente įvardyti „šiandien Lietuvą vedančiaisiais asmenimis“ („*heute führenden Leuten in Litauen*“). J. Šaulys vokiečių vertinimu buvo „antiklerika-

⁵² Šipelytė, M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. (H 005). Vilnius, 2019, p. 269–270.

⁵³ Šipelytė, M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. (H 005). Vilnius, 2019, p. 269.

⁵⁴ Trečiosios lietuvių konferencijos Lozanoje nutarimai 1918 09 28 (5 punktai). PAAA_RZ201_021724_45_45a.

⁵⁵ *Maßnahmen für die Überleitung des neugegründeten litauischen Staates in den Friedenszustand*. PAAA_RZ201_021717_160–166.

⁵⁶ *Maßnahmen für die Überleitung des neugegründeten litauischen Staates in den Friedenszustand*. PAAA_RZ201_021717_160–166.

linės krypties“ („*antiklerikalen Richtung*“)⁵⁷, todėl juo mažiau pasitikėta.

Iš pirmo žvilgsnio Lietuvos Tarybos (Vilniuje) delegacijos neišleidimas į Berlyną 1918 m. balandį galėjo būti derintas ir su LTT (L) 1918 m. balandžio 6 d. Vokietijos pasiuntinio Berne Rombergo telegramoje Vokietijos kancleriui pranešama, kad į Vokietiją iš Šveicarijos (per Lindau) išvyksta K. Olšauskas, o su juo planuoja vykti J. Purickis ir J. Gabrys. Visų trijų kelionei buvo gautas Vokietijos URM pritarimas⁵⁸. 1918 m. balandžio 15 d. Keyserlingko pranešime Vokietijos URM ir kancleriui pakartotinai pabrėžta, kad Lietuvos Tarybos vadovybės vizitas Berlyne nepageidaujamas („*ganz unverwünscht*“), kol nesibaigs konsultacijos dėl sutarties ir konvencijų sudarymo. Iki tol „K. Olšauskas, kaip lietuvių atstovas, gali išreikšti pageidavimus ir vesti derybas“ („*Bis dahin kann Olschewski als Vertreter der Litauer hier Wünsche vorbringen und verhandeln*“), taip pat būtų įtrauktas į „vyskupo klausimo sprendimą“ („*Er werde auch bei Behandlung der Bischofsfrage erforderlichenfalls zugezogen werden*“)⁵⁹.

Įtaką Lietuvoje tikėtasi daryti ir per profesorių A. Voldemarą. Jis 1918 m. kovo 27 d. rengėsi vyti į Lietuvą (tikėtina, kad iš Švedijos⁶⁰). F. Falkenhauzenas 1918 m. kovo 25 d. telegramoje Vokietijos URM siūlė daryti įtaką per jį⁶¹. Tai leistų daryti prielaidą, kad A. Voldemaro kandidatūra į „patarėjus“ Lietuvių biure Berlyne LTT (L) 1918 m. kovo 31 d. posėdyje taip pat pasiūlyta neatsitiktinai.

⁵⁷ *Maßnahmen für die Überleitung des neugegründeten litauischen Staates in den Friedenszustand. PAAA_RZ201_021717_160–166.*

⁵⁸ 1918 04 06 Vokietijos pasiuntinio Berne G. Rombergo telegrama Vokietijos kancleriui. *PAAA_RZ201_021718_020.*

⁵⁹ 1918 04 15 Keyserlingko pranešimas Vokietijos URM ir reicho kancleriui. *PAAA_RZ201_021718_079.*

⁶⁰ Žiugžda, R. *Lietuva imperialistinių valstybių planuose 1917–1940.* Vilnius: Mokslas, 1983, p. 18; Lopata, R. *Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais.* Vilnius: Mintis, 1996, p. 140.

⁶¹ 1918 03 25 F. von Falkenhauzeno telegrama Vokietijos URM. *PAAA_RZ201_021717_066.*

2.2. Lietuvių biuro Berlyne įsteigimas ir delegatų paskyrimas

Po Vokietijos kaizerio Lietuvai suteikto pripažinimo *de jure* LTT (L) skubiai ėmėsi organizuoti **Lietuvių biuro Berlyne** įsteigimą. 1918 m. kovo 31 d. LTT (L) posėdyje, aptariant „užrubežinės politikos“ klausimus, V. Bartuška pasiūlė įsteigti „biurą Berlyne, kuris **informuotų Vokietiją**“⁶². Biuro „šefu“ pasiūlė kun. prelatą Konstantiną Olšauską, o jo „patarėjais“ – prof. Augustiną Voldemarą ir kun. Juozą Purickį⁶³. Steigiamo biuro vadovas (K. Olšauskas) turėjo teisę „pasirinkti darbuotojų“, jei paskirtųjų „delegatų“ būtų per mažai⁶⁴.

Pasiūlytų asmenų sąrašas aiškiai demonstravo užsienyje (Šveicarijoje ir Rusijoje) gyvenančių lietuvių dominavimą. Vieni jų – K. Olšauskas ir J. Purickis – reprezentavo LTT (L), kiti – A. Voldemaras – Vyriausiąją lietuvių tarybą Rusijoje (toliau – VLTR). Tuo metu, kai vyko LTT (L) posėdis, Lietuvos Tarybos (Vilniuje) įgaliojimus veikti užsienyje Lietuvos Tarybos vardu turėjo tik J. Purickis⁶⁵ ir, tikėtina, K. Olšauskas⁶⁶. A. Voldemaras buvo VLTR atstovas iki 1918 m. gegužės 8 d. Tą dieną VLTR Petrogrado ir Voronežo delegacijos deklaravo esančios subordinuotos Lietuvos Tarybai (žr. 1.3.), o 1918 m. gegužės 27 d. Lietuvos Tarybos prezidiumas įgaliojo K. Olšauską, A. Voldemarą ir J. Purickį „atstovauti Lietuvos reikalus užsieniuose, **vadovaujantis Tarybos nurodymais**“⁶⁷. Lietuvos Tarybos prezidiumo išduotuose įgaliojimuose teksto formuluotė identiška,

⁶² 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁶³ Jiems prisakyta „saugoti paslaptis“. Žr. 1918 03 31 LTT(L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁶⁴ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁶⁵ 1918 06 19 Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimas J. Purickiui. *LMAVB RS*, F. 255-1096, l. 20.

⁶⁶ *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 301.

⁶⁷ 1918 05 27 Lietuvos Tarybos Prezidiumo posėdžių protokolas Nr. 27. Iš: Eidintas A., Lopata R. Lietuvos Tarybos prezidiumo 1918 m. posėdžių protokoliai. *Lietuvos istorijos metraštis. 1990 metai*. Vilnius, 1992, p. 117.

t. y. „atstovauti Lietuvos interesus, vadovaujantis Lietuvos Tarybos nurodymais“ („*Hierdurch befohlmächtigt das Präsidium der Litauischer Taryba (Landesrates) Herrn <...> die Interesse Litauens im Auslande gemäss den Anweisungen der Litauischen Taryba zu vertreten*“)⁶⁸.

K. Olšauskas į Berlyną planavo išvykti 1918 m. balandžio 4 d., J. Purickis – 1918 m. balandžio 6 d.⁶⁹ J. Gabrys kelionę į Vilnių planavo 1918 m. balandžio 11 d.⁷⁰ Iš 1918 m. balandžio 12 d. LTT (L) posėdžio protokolo aiškėja, kad J. Purickis dar yra Lozanoje ir „žada išvažiuoti“ į Berlyną tik 1918 m. balandžio 15 d.⁷¹ Tame pačiame balandžio 12 d. posėdyje buvo svarstoma, ar jau skelbti „biuro Berlyne“ adresą⁷². Nutarta neskelbti⁷³. J. Purickis į Berlyną išvyko 1918 m. balandžio 24 d. Prieš išvykdamas atsisveikino su Vokietijos pasiuntiniu Berne Gisbertu von Rombergu ir paprašė diplomatinio paštu persiųsti jam paketus⁷⁴.

2.3. Kam buvo subordinuoti Lietuvių biuro Berlyne delegatai

1918 m. gegužės 27 d. įgaliojimų tekste aiškiai pasakyta, kad Lietuvos Tarybos prezidiumo paskirtieji įgaliotiniai veikia „vadovaujantis Lietuvos Tarybos nurodymais“⁷⁵, tačiau tik J. Purickis ir A. Voldemaras paisė šios nuostatos. 1918 m. rugsėjo 12 d. kilus konfliktui dėl J. Purickio pozicijos Loanos lietuvių konferencijoje (1918 m. rugsė-

⁶⁸ 1918 05 27 Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimas Nr. 267 A. Voldemarui. *LMAVB RS*, F. 255-1096, l. 7; 1918 05 27 Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimas Nr. 269 K. Olšauskui-Olšewski. *LMAVB RS*, F. 255-1096, l. 8.

⁶⁹ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155-996, l. n.

⁷⁰ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155-996, l. n.

⁷¹ 1918 04 12 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155-996, l. n.

⁷² 1918 04 12 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155-996, l. n.

⁷³ 1918 04 12 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155-996, l. n.

⁷⁴ 1918 04 24 Vokietijos pasiuntinio Berne telegrama Vokietijos kancleriui. *AAAA_RZ201_021718_133*.

⁷⁵ 1918 05 27 Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimas Nr. 267 A. Voldemarui. *LMAVB RS*, F. 255-1096, l. 7; 1918 05 27 Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimas Nr. 269 K. Olšauskui-Olšewski. *LMAVB RS*, F. 255-1096, l. 8.

jo 5–16 d.), aiškintasi „kuriai organizacijai jis priklauso“ (LTT (L) ar Lietuvos Tarybai (Vilniuje) – aut. past.)⁷⁶. J. Purickis pareiškė, kad jis „nemato konflikto“ ir „jis atstovaudamas LVT (Lietuvos Valstybės Tarybai – aut. past.) turi laikytis jos direktyvų“ ir pridūrė, kad „jis į save žiūri kaip į LTT narį, kol jis nebus atšauktas LVT“, nes „LTT sudaro atstovai įvairių organizacijų“⁷⁷. V. Bartuška tuomet pasiteiravo, ar jis turi „naują LVT įgaliojimą“⁷⁸.

V. Bartuškos klausimas apie „naują LVT įgaliojimą“ J. Purickiui yra esminis, nes tuo metu vienintelis LTT (L) narys V. Daumantas-Dzimidavičius turėjo Lietuvos Valstybės Tarybos 1918 m. liepos 29 d. išduotą įgaliojimą „atstovauti Lietuvos Valstybės Tarybą (*Litauischen Staatsrat*), kalbėti ir veikti jos vardu“⁷⁹. LTT (L) 1918 m. birželio 3 d. posėdyje buvo nutarusi deleguoti V. Daumantą-Dzimidavičių į Lietuvą⁸⁰. Tikėtina, kad šio vizito metu ir buvo gautas 1918 m. liepos 29 d. išduotas įgaliojimas. J. Purickiui iki tol (1918 m. rugsėjo – aut. past.) buvo išduoti net trys įgaliojimai (1917 m. spalio 22 d., 1918 m. gegužės 27 d.⁸¹, 1918 m. birželio 19 d.⁸²), bet nė vienas jų – Lietuvos Valstybės Tarybos. Tai sudarė prielaidas kvestionuoti J. Purickio, kaip Lietuvos Valstybės Tarybos deleguoto įgaliotinio į LTT (L), kompetenciją.

K. Olšauskas 1918 m. rugsėjo 12 d. LTT (L) posėdyje palaikė J. Gabriui pritariančių LTT (L) narių nuomonę, „kad LTT nėra subordinuota LVT ir negali būti subordinuota, nes LVT gali būti išvaikyta, kas tuomet

⁷⁶ 1918 09 12 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁷⁷ 1918 09 12 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁷⁸ 1918 09 12 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁷⁹ 1918 07 29 Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumo V. Daumantui-Dzimidavičiui išduotas įgaliojimas. *LMAVB RS*, F. 255-1021, l. 27R.

⁸⁰ 1918 06 03 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, 155–996, l. n.

⁸¹ 1918 05 27 Lietuvos Tarybos Prezidiumo posėdžių protokolai Nr. 27. Iš: Eidintas A., Lopata R. Lietuvos Tarybos prezidiumo 1918 m. posėdžių protokolai. *Lietuvos istorijos metraštis. 1990 metai*. Vilnius, 1992, p. 117.

⁸² 1918 06 19 Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimas J. Purickiui. *LMAVB RS*, F. 255-1096, l. 20.

gins Lietuvos reikalus⁸³. Tačiau tikėtina, kad vėliau nuomonę pakeitė, nes 1918 m. spalio 28 d. Lietuvos Valstybės Taryba įgaliojo jį „atstovauti Lietuvos interesus Vokietijoje, vadovaujantis Lietuvos Valstybės Tarybos nurodymais“ („die Interessen Litauens in Deutschland gemäss den Anweisungen des Litauischen Staatsrates zu vertreten“)⁸⁴.

Įdomi dar viena detalė. J. Gabrio parengtoje „Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 09 03–20 rezoliucijoje“ („1918 09 03–20 The Resolution of the Lithuanian conference of Lousanne“⁸⁵) A. Voldemaras įvardintas kaip Lietuvos Valstybės Tarybos atstovas (greta A. Smetonos, M. Yčo, A. Petručio), K. Olšauskas, – kaip „Lietuvos delegacijos Berlyne vadovas“, o J. Purickis – kaip „Lietuvos delegacijos Berlyne padėjėjas (Assistant-Counselor)“⁸⁶.

Lietuvos Tarybos ir Lietuvos Valstybės Tarybos išduotų įgaliojimų tekstai leistų daryti prielaidą, kad LTT (L) biuro Berlyne „delegatai“ turėjo būti subordinuoti Lietuvos Tarybai (vėliau – Lietuvos Valstybės Tarybai), tačiau iš LTT (L) posėdžių protokolų medžiagos atrodytų, kad tikėtasi, jog bus priešingai. 1918 m. kovo 31 d. LTT (L) posėdyje buvo aiškiai ir nedviprasmiškai pasakyta, kad steigiamas biuras ir siunčiami „delegatai“ subordinuojami LTT (L) – „**LTT pasilieka sau teisę atšaukti delegatus ir nustoti jiems algą mokėti**“⁸⁷. Nuomonę dėl LTT (L) subordinacijos 1918 m. gegužę J. Gabriui išsakė Vokietijos pasiuntinybės Berne vadovas G. Rombergas. Jo manymu, „Šveicarijos Taryba turi nuo Lietuvos prigulėti“⁸⁸. Galbūt tai paskatino 1918 m. gegužės 27 d. Lietuvos Tarybos prezidiumą išduoti įgaliojimus Lietuvių biuro Berlyne nariams.

⁸³ 1918 09 12 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁸⁴ 1918 10 28 Lietuvos Valstybės Tarybos įgaliojimas K. Olšauskui-Olschewski. *LMAVB RS*, F. 255–1096, l. 33.

⁸⁵ 1918 09 03–20 The Resolution of the Lithuanian conference of Lousanne. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁸⁶ 1918 09 03–20 The Resolution of the Lithuanian conference of Lousanne. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁸⁷ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁸⁸ 1918 06 03 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

Iš LTT (L) 1918 m. kovo 31 d. posėdžio nutarimo teksto aiškėja, kad steigiamas „**naujas** lietuvių informacinis biuras, kuris būtų žinioj LTT Šveicarij⁸⁹. Akivaizdu, kad tuo norėta pabrėžti LTT (L) steigiamos institucijos **nepriklausomumą** nuo Lietuvos Tarybos ir jos 1917 m. gruodžio 13 d. vienbalsiai priimto nutarimo „sukurti Berlyne savo atstovybę“⁹⁰. Į „naująjį lietuvių informacinį biurą“ Berlyne įėjo tik vienas abiejų tautos tarybų – LTT (L) ir Lietuvos Tarybos (Vilniuje) išrinktas asmuo – kun. J. Purickis⁹¹.

2.4. LTT (L) delegatų Berlyne finansavimas

Lozanos ir Berno konferencijoje (1917 m. lapkričio 2–10 d.) V. Daumantas-Dzimidavičius informavo, kad LTT (L) veiklai kas mėnesį reikia nuo 10 iki 15 tūkst. Šveicarijos frankų. Iki Lozanos ir Berno konferencijos (1917 m. lapkričio 2–10 d.) visų lietuvių organizacijų Šveicarijoje veiklą finansavo „Amerikos katalikai“⁹². Konferencijoje buvo svarstoma, iš kur būtų galima gauti lėšų LTT (L) veiklai. Planuota 325 tūkst. frankų pasiskolinti iš „Amerikos organizacijų“ ir panaudoti jas ne tik LTT (L), bet ir **Lietuvos Tarybos planuojamai steigti atstovybei Berlyne**⁹³. Nutarimą šiuo klausimu pasirašė visi konferencijos nariai.

⁸⁹ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁹⁰ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 158.

⁹¹ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.; LVTP, p. 158; Šipelytė M. *Šveicarijos lietuvių politinė ir diplomatinė veikla 1915–1919 m. Lietuvos valstybingumo klausimu*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai. Istorija ir archeologija. (H 005). Vilnius, 2019, p. 242–243.

⁹² V. Daumantas-Dzimidavičius informavo konferencijos dalyvius, kad Amerikos katalikų organizacijos politinei veiklai jau yra atsiuntusios 80 000 frankų. Žr. Dokumentas 34. Antrosios lietuvių konferencijos [Lozanoje ir] Berne 1917 m. lapkričio 2–10 d. protokolas ir nutarimai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 299.

⁹³ Dokumentas 34. Antrosios lietuvių konferencijos [Lozanoje ir] Berne 1917 m. lapkričio 2–10 d. protokolas ir nutarimai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 298.

Lozanos ir Berno konferencijoje (1917 m. lapkričio 2–10 d.) sumanyto kredito klausimą Lietuvos Taryba ėmė svarstyti tik po 1917 m. gruodžio 11 d. pareiškimo. 1917 m. gruodžio 14 d. Lietuvos Tarybos posėdyje A. Smetona informavo, kad LTT (L) „užtraukia paskolą 325 000 frankų pusei metų“ ir pasiūlė Lietuvos Tarybai „tą paskolą savo autoritetu patvirtinti“⁹⁴. Lietuvos Tarybos tuo klausimu priimtame nutarime teigiama, kad „Lietuvos Taryba paima garantuoti Lietuvių Tarybai Šveicarijoje lietuvių politikos reikalams tris šimtus dvidešimt penkius tūkstančius Šveicarijos frankų, apsiimdama tą sumą gauti iš būsimos Lietuvos valstybės išdo arba moraliniai paskirdama ilgainiui rinkliavą tai skolai gražinti“⁹⁵. Tame pačiame Lietuvos Tarybos posėdyje buvo nutarta reikalauti, kad „Šveicarijos Tarybos išlaidoms būtų vedama tvarkinga sąskaita“⁹⁶. Tikėtina, kad LTT (L) delegatams Berlyne buvo mokami Lietuvos Tarybos „garantuoti“ iš „būsimo Lietuvos valstybės išdo“ pinigai. K. Olšauskui numatyta 1500 Vokietijos markių mėnesio alga ir 500 Vokietijos markių. Jo „patarėjams“ A. Voldemarui ir J. Purickiui – po 1000 Vokietijos markių algos ir 250 Vokietijos markių reprezentacijai⁹⁷. 1918 m. kovo 31 d. LTT (L) posėdyje nutarta apmokėti K. Olšausko kelionės ir veiklos Berlyne išlaidas 1917 m. gruodį, 1918 m. sausį – kovą ir skirti 1000 Vokietijos markių „spaudos išlaidoms“⁹⁸. 1918 m. liepos 7 d. LTT (L) posėdyje buvo svarstytas „algos Voldemarui“ klausimas, nutarta skirti 1250 frankų⁹⁹.

⁹⁴ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 162–163.

⁹⁵ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata, Vilnius: Mokslas, 1991, p. 162–163.

⁹⁶ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata, Vilnius: Mokslas, 1991, p. 162–163; 1918 m. rugsėjo 12 d. LTT (L) posėdyje J. Gabrys protestavo prieš Lietuvos Valstybės Tarybos reikalavimą „daryti reviziją“. Žr. 1918 09 12 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁹⁷ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁹⁸ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

⁹⁹ 1918 07 07 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

LTT (L) santykis su Lietuvos Taryba, jos prezidiumu ir Lietuvos Tarybos „notifikacijos delegacija“ (vykusia į Berlyną įteikti 1918 m. vasario 16 d. nutarimo) aiškėja iš V. Bartuškos ir J. Gabrio pasisakymų delegacijos išlaidų apmokėjimo (ir kt.) klausimais. LTT (L) buvo pasiryžusi apmokėti K. Trimborno kelionę į Lietuvą, bet nenorėjo duoti „Vilniaus delegacijai pinigų iš LTT išdo“. Buvo patarta gauti jų per vyskupą P. Karevičių¹⁰⁰. 1918 m. kovo 31 d. LTT (L) posėdyje svarstytas „algos mokėjimas“ A. Smetonai ir J. Šauliui. Priimtas nutarimas aiškiai rodo, kad planuojama J. Šaulį iš veiklos Berlyne atitraukti (tai atitiko ir vokiečių interesus, žr. 2.1.). Sutarta J. Šauliui sumokėti už balandį ir gegužę 1500 Vokietijos markių¹⁰¹. Visai kitaip sutarta dėl atlyginimo A. Smetonai. Jam nutarta kas mėnesį mokėti 2000 Vokietijos markių algos, skaičiuojant nuo 1918 m. sausio 1 d.¹⁰²

3. Lietuvos Tarybos „notifikacijos delegacijos“ likimas

3.1. Vokietijos vyriausybės daromos kliūtys ir Lietuvos Tarybos bandymai laviruoti

1918 m. kovo 24 d., praėjus vos dienai po kaizerio Lietuvai suteikto pripažinimo *de jure*, Vokietijos URM jau buvo parengti „užrašai, apie Lietuvos ir Kuršo tarybų uždavinių pobūdį po dabartinių įvykių ir Bingeno protokolo“ („*Aufzeichnung über Charakter und Aufgaben der Landesräte in Kurland und Litauen nach dem bisherigen Gang der Errignisse und dem Bingener Protokoll*“)¹⁰³. Šiame dokumente nebuvo

¹⁰⁰ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁰¹ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁰² 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁰³ *Aufzeichnung über Charakter und Aufgaben der Landesräte in Kurland und Litauen nach dem bisherigen Gang der Errignisse und dem Bingener Protokoll*. PAAA_RZ201_021717_031–_032.

numatyta jokių Lietuvos Tarybos „iniciatyvų“¹⁰⁴. Konkrečios veiklos buvo įvardytos kitame, 1918 m. kovo 24 d. dokumente „Lietuvos Tarybos uždaviniai“ („*Die Aufgaben des litauischen Landesrates*“)¹⁰⁵. Dokumente įvardyta 16 veiklos sričių, kurioms vadovautų komisijos, ir išsamiai išaiškinta, kaip jose turėtų būti veikama¹⁰⁶. Planuota veikti taip pat kaip Lenkijoje, t. y. užversti Lietuvos Tarybą „neišsprendžiamomis politinėmis problemomis“ („*sich auf die Lösung der zunächst unlösbaren politischen Probleme versteifen*“)¹⁰⁷. 1918 m. kovo 31 d. Vokietijos reicho užsienio reikalų sekretorius Richardas von Kühlmannas ragino Vokietijos vyriausybę kuo greičiau parengti „sąjungos sutartis ir konvencijas“¹⁰⁸. Raginimas buvo persiųstas 19-ai Vokietijos reicho institucijų¹⁰⁹. 1918 m. balandžio 6 d. reicho kancleriui buvo įteiktas Vokietijos URM ir VRM parengtas dokumentas („*Aufzeichnung über die staatsrechtlinien Voraussetzungen für die Bestellung eines „Reichskommissars für die Ostgebiete*“)¹¹⁰.

1918 m. balandžio pradžioje (tikslios dokumento datos nėra, byloje jis tarp balandžio 6 ir 13 d. dokumentų – aut. past.) buvo parengtas „Vokietijos reicho ir Lietuvos sąjungos sutartis“ („*Bündnisvertrag*“).

¹⁰⁴ *Aufzeichnung über Charakter und Aufgaben der Landesräte in Kurland und Litauen nach dem bisherigen Gang der Ereignisse und dem Bingener Protokoll. PAAA_RZ201_021717_031–_032.*

¹⁰⁵ *Die Aufgaben des litauischen Landesrates.* 1918 03 24. PAAA_RZ201_021717_059–_062.

¹⁰⁶ *Die Aufgaben des litauischen Landesrates.* 1918 03 24. PAAA_RZ201_021717_059–_062.

¹⁰⁷ *Die Aufgaben des litauischen Landesrates.* 1918 03 24. PAAA_RZ201_021717_059–_062.

¹⁰⁸ 1918 03 31 Vokietijos reicho užsienio reikalų sekretoriaus R. Kühlmanno raštas Vokietijos vyriausybei. 1918 03 24. PAAA_RZ201_021717_129.

¹⁰⁹ 1918 03 31 Vokietijos reicho užsienio reikalų sekretoriaus R. Kühlmanno rašto Vokietijos vyriausybei kopija persiųsta 19 Vokietijos reicho institucijų. 1918 03 24. PAAA_RZ201_021717_130.

¹¹⁰ *Aufzeichnung über die staatsrechtlinien Voraussetzungen für die Bestellung eines „Reichskommissars für die Ostgebiete“.* 1918 04 06. PAAA_RZ201_021717_228–_229.

zwischen den Deutschen Reich und Litauen“) projektas. Jį sudaro septyni paragrafai. Pirmame konstatuojama, kad sudaroma sąjunga, antrame – kad Lietuva su Vokietija ir trečiosiomis šalimis sudarys taikos sutartis, o karui kilus visomis priemonėmis rems viena kitą. Trečiame paragrafe įvardijama, kad Vokietijos reichas ir Lietuva sudaro bendrą muitų ir ūkio teritoriją („*gemeinsames Zoll- und Wirtschaftsgebiet*“). Ketvirtame numatoma, kaip Vokietija rūpinsis Lietuvos interesais, t. y. paskirs ministrą pirmininką, turintį diplomatinį statusą, kaip Lietuvos vyriausybės atstovą, o Vokietijos vyriausybei Lietuvoje atstovaus reicho komisaras, kuris, priimant visus Lietuvos teisės aktus, turės patariamąjį balsą. Penktame paragrafe aptariamas Lietuvos diplomatinis atstovavimas ir jo organizavimas užsienyje bei Vokietijos teikiama diplomatinė ir konsulinė apsauga Lietuvos pavaldiniams. Šeštame paragrafe konstatuojama, kad Vokietijos reichas ir Lietuvos kariniai, ūkio, kultūros, teisės santykiai bus reglamentuoti specialiais susitarimais, kurie įsigalios pasirašius šią sutartį. Septintame paragrafe teigiama, kad sutartis įsigalioja iš karto ją pasirašius. Numatyta, kad ją pasirašys Vokietijos kaizeris ir Lietuvos Tarybos atstovas¹¹¹. Didžiausias galvos skausmas Vokietijos vyriausybei buvo jau parengtas sutartis įteisinti¹¹². Tam buvo planuojama įsteigti konstitucinius organus, kurie tas sutartis pasirašytų ir ratifikuotų¹¹³.

Tuo tarpu Lietuvos Tarybos prezidento nariai nuo 1918 m. kovo pabaigos iki balandžio pabaigos kone kasdien bandė gauti leidimą išvykti į Berlyną, tačiau pastangos buvo nerezultatyvios. „Notifikacijos delegacijai“ grįžus į Lietuvą A. Smetona „žodžiu kreipėsi“ į komisarą vyr. ltn. Küglerį, prašydamas leidimo tai pačiai delegacijai į Berlyną.

¹¹¹ *Bündnisvertrag zwischen den Deutschen Reich und Litauen*. Be datos. PAAA_RZ201_021718_056–058.

¹¹² 1918 04 13 Vokietijos reichas sekretoriaus H. Bussche ir atstovo Payerio rašto nuorašas Vokietijos valdžios institucijoms. PAAA_RZ201_021718_052–055.

¹¹³ 1918 04 13 Vokietijos reichas sekretoriaus H. Bussche ir atstovo Payerio rašto nuorašas Vokietijos valdžios institucijoms. PAAA_RZ201_021718_052–055.

Kügleris atsakė, kad tokį leidimą „duoda Berlynas“¹¹⁴. 1918 m. kovo 27 d. J. Šaulys raštu kreipėsi į Vokietijos reicho kanclerį dėl leidimo atvykti į Berlyną „notifikacijos delegacijai“. Atvykimas planuotas 1918 m. balandžio 6 d., kaip tik tuo metu, kai į Berlyną jau buvo atvykęs K. Olšauskas¹¹⁵.

Informaciją apie gautą raštą, atsakymą į jį ir rašto kopiją 1918 m. kovo pabaigoje gavo Vokietijos URM ir generalinio štabo šefas¹¹⁶. Atsakymas į J. Šaulio raštą buvo išsiųstas 1918 m. kovo 29 d.¹¹⁷. Generalinio štabo šefui buvo trumpai referuotas J. Šauliui išsiųsto atsakymo turinys ir išsamiai paaiškinta, kodėl taip padaryta¹¹⁸. Nurodyta, kad „po taikos sutarties su Rusija pasirašymo lietuvių pareiškimas nebėturi tokios reikšmės, kaip iki tol“ („*der Erklärung der Litauer war nach Abschluss des russischen Friedensvertrags nicht mehr die selbe Bedeutung beizumessen wie vorher*“) ir kad „taikos sutartis Lietuvos likimą formaliai atidavė į mūsų rankas“ („*der Friedensvertrag die Bestimmung des Schicksals Litauen nauch formell im wesentlichen in unsere Hand gelegt hat*“)¹¹⁹.

Generalinio štabo šefas neskubėjo persiųsti informacijos į Lietuvą. Pranešimas Vokietijos URM atstovo Kaune Vokietijos atstovybės patarėjui Sandenui buvo išsiųstas tik 1918 m. balandžio 2 d. Jame buvo aiškiai pabrėžta, kad „Vileišio kelionė yra ypač nepageidaujama“

¹¹⁴ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 232.

¹¹⁵ 1918 03 29 Vokietijos URM atstovo Vilniuje Bonino telegrama Vokietijos URM. *PAAA_RZ201_021717_112–113*.

¹¹⁶ 1918 04 03 Hughes telegramos generalinio štabo šefui nuorašas. *PAAA_RZ201_021717_150–151*.

¹¹⁷ 1918 03 29 Vokietijos URM atstovo Vilniuje Bonino telegrama Vokietijos URM. *PAAA_RZ201_021717_112–113*.

¹¹⁸ 1918 04 03 Hughes telegramos generalinio štabo šefui nuorašas. *PAAA_RZ201_021717_150–151*.

¹¹⁹ 1918 04 03 Hughes telegramos generalinio štabo šefui nuorašas. *PAAA_RZ201_021717_150–151*.

(„eine Reise des Herrn Wileischis halte auch ich für unerwünscht“)¹²⁰. Tačiau A. Smetonos, J. Šaulio ir J. Staugaičio vizitui į Berlyną neprieštarauta. Ir ne tik. Parašyta, jog tikslinga būtų pasikviesti J. Gabrį, K. Olšauską ir A. Voldemarą („Gegen di Reise der Herrn Smetona, Schaulys und Staugaitis ist nichts eizuwenden. Die Zuziehung von Gabrys, Olschewski und Woldemar erscheint zweckmäsig“)¹²¹. Generalinis štabas būsims derybas laikė svarbiomis. Per jas turėjo būti aptarti dinastijos ir konvencijų klausimai¹²². Lietuvos Tarybos prezidiumo atstovus atsakymas į 1918 m. kovo 27 d. J. Šaulio raštą, tikėtina, anksčiausiai pasiekė 1918 m. balandžio 2 d., o gal ir kiek vėliau. Žinią, kad „delegacijos kelionę teks atidėti“, nes esą „dėl įvairių priežasčių valstybės vadovai dar nėra pasiruošę priimti delegaciją“, A. Smetonai perdavė Vokietijos URM atstovo Vilniuje Vokietijos atstovybės patarėjas Boninas¹²³.

„Lietuvos delegacijos kelionės į Berlyną klausimas“ vėl buvo iškeltas 1918 m. balandžio 8 d. A. Smetonai ir J. Šauliui susitikus su F. von Falkenhauzenu ir W. von Gailiu. Šį kartą A. Smetonai ir J. Šauliui buvo paaiškinta, kad kelionė į Berlyną galėsianti įvykti „ne anksčiau, kaip balandžio pabaigoje, kadangi valstybės vadovai dar neturį nuomonės apie Lietuvos reikalus“, tačiau A. Smetona ir prezidiumo nariai galės vykti į Vokietiją „kitais reikalais“¹²⁴. Apie A. Smetonos ir J. Šaulio susitikimą su Falkenhauzenu ir Gailiu ir prašymą duoti leidimą kelionei į Berlyną oberosto vadovybė informavo reicho kanceliari-

¹²⁰ 1918 04 02 Generalinio štabo šefo pranešimas Vokietijos URM atstovui Kaune Sandenui. PAAA_RZ201_021717_242.

¹²¹ 1918 04 02 Generalinio štabo šefo pranešimas Vokietijos URM atstovui Kaune Sandenui. PAAA_RZ201_021717_242.

¹²² 1918 04 02 Generalinio štabo šefo pranešimas Vokietijos URM atstovui Kaune Sandenui. PAAA_RZ201_021717_242.

¹²³ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 233.

¹²⁴ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 233.

ją 1918 m. balandžio 8 d. vakare¹²⁵. Ir Vokietijos reicho kanceliarija, ir karinė vadovybė laikėsi to pačios nuomonės, kad duoti leidimą Lietuvos Tarybos delegacijai vykti į Berlyną jokiū būdu negalima¹²⁶. Raštu atsakyti buvo delsiama.

A. Smetona paprašė Falkenhauzeno leisti jam ir kun. J. Staugaičiui „Lietuvos bažnyčios reikalais“ 1918 m. balandžio 12 d. vykti į Berlyną ir Miuncheną¹²⁷. Tačiau Kügleris „išreiškė abejonę, ar pavyks gauti leidimą šiai kelionei“¹²⁸. Atsakymas buvo vis toks pat – esą tai priklausysią nuo oberosto ir Berlyno¹²⁹. Jau minėjome, kad reicho kancleris ir Vokietijos URM laikėsi nuomonės, kad bažnyčios reikalais gali pasirūpinti K. Olšauskas¹³⁰, todėl atsakymo Lietuvos Taryba nesulaukė. Dar kartą dėl leidimo J. Staugaičio kelionei į Berlyną ir Miuncheną „Lietuvos bažnyčios reikalais“ A. Smetona 1918 m. balandžio 25 d. telegrama kreipėsi į gen. M. Hoffmaną. Tuo pačiu priminė, kad negautas atsakymas į 1918 m. balandžio 8 d. prašymą ir išreikštas susirūpinimas, kad „delsiama išduoti leidimą“ Lietuvos Tarybos delegacijai ir A. Smetonai bei J. Staugaičiui¹³¹.

Iš Lietuvos Tarybos 1918 m. balandžio 25 d. posėdžio protokolo aiškėja, kad Lietuvos Tarybos prezidentas paisė generalinio štabo šefo nurodymų ir deryboms į Kauną su VKVL išvyko be J. Vileišio.

¹²⁵ 1918 04 09 Vokietijos reicho kanclerio atstovo Winterfeldo rašto nuorašas. PAAA_RZ201_021718_045–046.

¹²⁶ 1918 04 09 Vokietijos reicho kanclerio atstovo Winterfeldo rašto nuorašas. PAAA_RZ201_021718_045–046; 1918 04 10 Keyserlingo telegrama oberosto štabo generolui Kaune. PAAA_RZ201_021718_047.

¹²⁷ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 233.

¹²⁸ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 233.

¹²⁹ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 233.

¹³⁰ 1918 04 15 Keyserlingko pranešimas Vokietijos URM ir reicho kancleriui. PAAA_RZ201_021718_079.

¹³¹ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 233.

Be to, derybose su VKVL Kaune dalyvavo ir A. Voldemaras. Dėl to J. Šauliui teko aiškintis per posėdį, kai J. Vileišis išsakė priekaištą, kad „delegacijoje nebuvo vienybės“ ir „per daug prezidiumas nusileidžia“¹³². J. Šaulys atsakė J. Vileišiui, kad „į Kauną važiavo ne delegacija ir ne delegacijos reikalais, bet prezidiumas ir prezidiumo reikalais“¹³³.

1918 m. balandžio 27 d. Lietuvos Tarybos posėdyje J. Šaulys kėlė klausimą, „ar notifikacijos delegaciją dar palikti, ar ją likviduoti“. S. Kairys laikėsi nuomonės, kuriai pritarė ir kiti Lietuvos Tarybos nariai (J. Vileišis, P. Klimas, J. Staugaitis, V. Mironas, A. Smetona), kad „kol delegacijų darbas nėra atliktas, ji turėtų pasilikti, dar ir stengtis nuvažiuoti į Berlyną“¹³⁴. Galiausiai buvo nutarta, kad „notifikacijos delegaciją reikia palikti ir „rūpintis, kad ta delegacija gautų galimybės nuvažiuoti Berlyną“¹³⁵. „Delegacijos į Berlyną klausimą“ Lietuvos Tarybos prezidiumas 1918 m. gegužės 2 d. posėdyje nutarė įtraukti į ateinančių Lietuvos Tarybos posėdžių darbotvarkę¹³⁶. Paskutinį kartą „notifikacijos delegacijos siuntimo į Berlyną“ situacija aptarta 1918 m. liepos 9 d. Lietuvos Tarybos posėdyje. J. Šernas priminė, kas jau iki tol buvo žinoma, kad „konvencijų ir valdžios atidavimo Tarybai klausimą svarstyti centralinė valdžia dar nesanti pasiruošus“¹³⁷.

¹³² *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 227.

¹³³ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 227.

¹³⁴ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 247.

¹³⁵ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 247.

¹³⁶ 1918 05 02 Lietuvos Tarybos Prezidiumo posėdžių protokolai Nr. 20. Iš: Eidintas A., Lopata R. Lietuvos Tarybos prezidiumo 1918 m. posėdžių protokolai. *Lietuvos istorijos metraštis. 1990 metai*. Vilnius, 1992, p. 113.

¹³⁷ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 248.

3.2. Lietuvių biuro Berlyne narių pozicija

Iš Lietuvių biuro Berlyne delegatų finansavimo aptarimo 1918 m. kovo 31 d. posėdyje aiškėja, kad LTT (L) nebuvo suinteresuota apmokėti Lietuvos Tarybos „notifikacijos delegacijos“ kelionės išlaidas¹³⁸. Iš šalies žvelgiant atrodytų, kad LTT (L) ir Vokietijos valdžios siekiai sutapo – neleisti Lietuvos Tarybos delegatams grįžti į Vokietiją. Ar iš tiesų?

Lietuvių biuro Berlyne šefu paskirtas K. Olšauskas sugrįžęs į Berlyną labai nustebo, kai nerado Lietuvos Tarybos delegacijos¹³⁹. Lietuvos Tarybos delegacijos „neleidimas į Berlyną“ turėjo būti apsvarstytas 1918 m. balandžio 30 d. LTT (L) posėdyje. Klausimas buvo įtrauktas į darbotvarkę, tačiau paskui iš jos išbrauktas. Vietoje to plačiau svarstytas kitas LTT (L) svarbesnis klausimas, – „Lietuvos valdžia ir konvencijos“ bei „Deutsch-Litauische Gesellschaft ir Vilniaus Taryba“. J. Gabrys referavęs šį klausimą reziumavo, kad „vokiečiams reikia Lietuvos aneksijos, o ne nepriklausomybės įvykimo“¹⁴⁰. Tą patvirtina ir Vokietijos URM dokumentai.

Iš 1918 m. balandžio 3 d. dokumento „Priemonės naujai sukurtos valstybės perėjimui į taikos sąlygas“ aiškėja, kad Vokietijos URM tikėjosi per Lietuvos biuro Berlyne narius daryti poveikį Lietuvos visuomenei ir Lietuvos Tarybai (Vilniuje), kad gautų pritarimą unijai su Prūsija¹⁴¹. Dėl to LTT (L) nariams buvo leista atvykti deryboms į Vokietiją, o Lietuvos Tarybos „notifikacijos delegacijai“ neleista. Tačiau iš 1918 m. liepos 7 d. LTT (L) protokolo matyti, kad Lietuvių biuro Berlyne vadovas K. Olšauskas reikalavo išleisti Lietuvos Tarybos delegaciją į Berlyną ir valdžią perduoti Lietuvos Tarybai¹⁴².

Iš LTT (L) protokolų ir Vokietijos URM susirašinėjimo su Vokietijos pasiuntinybe Šveicarijoje bei VKVL 1918 m. balandį – gegužę aiškėja,

¹³⁸ 1918 03 31 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹³⁹ 1918 07 07 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁴⁰ 1918 04 30 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁴¹ *Maßnahmen für die Überleitung des neugegründeten litauischen Staates in den Friedenszustand*. PAAA_RZ201_021717_160–166.

¹⁴² 1918 07 07 LTT (L) posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

kad Lietuvių biuro Berlyne „šefui“ ir jo „patarėjams“ buvo duoti leidimai atvykti ne tik iš Šveicarijos į Vokietiją, bet ir į Lietuvą¹⁴³. Lietuvos Tarybos „notifikacijos delegacijai“ nebuvo leista išvykti į Vokietiją, todėl pasikalbėjimai abiem pusėms rūpimais klausimais vyko Kaune. Juose 1918 m. balandį dalyvavo A. Voldemaras, o gegužę ir K. Olšauskas.

Lietuvių biuro Berlyne delegatai K. Olšauskas ir A. Voldemaras 1918 m. gegužės 19 d. „per Sekmines“ taip pat buvo nuvykę į Kauną susitikti su Rytų fronto karinių pajėgų generalinio štabo viršininku Maximilianu Carlu Adolfu Hoffmanu ir su oberosto vadovu feldmaršalu Bavarijos princu Maximilianu Josephu Maria Arnulfu Leopoldu Raudondvaryje¹⁴⁴. Kalbėtasi apie „vietinės savivaldos“ perdavimą Lietuvos Tarybai¹⁴⁵.

4. Lietuvių biuro Berlyne veikla 1918 m. birželį – rugsėjį ir jos ataskaita. Transformacija į Lietuvos Valstybės Tarybos atstovybę Berlyne (1918 m. spalio pab. – lapkričio pr.)

Trečiosios Loanos lietuvių konferencijos organizavimu pradėta rūpintis jau 1918 m. birželio 18 d. LTT (L) posėdyje¹⁴⁶. Joje dalyvavo visi 1918 m. kovo 31 d. LTT (L) posėdyje delegatais į Lietuvių biurą Berlyne paskirti ir Lietuvos Tarybos prezidento įgaliojimus 1918 m. gegužės 27 d. gavę nariai – K. Olšauskas, J. Purickis, A. Voldemaras. R. Lopatos ir A. Eidinto publikuotuose „Lietuvių konferencijos Loanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokoluose“ dalyvių sąrašė paminėti K. Olšauskas, kaip LTT (L) pirmininkas, ir A. Voldemaras, kaip Lietuvos Valstybės Tarybos narys, ir nuorodose – J. Purickis,

¹⁴³ 1918 04 02 Hughes telegrama Lersneriui apie J. Gabrio, K. Olšausko ir J. Purickio kelionę į Vokietiją. 1918 03 24. *PAAA_RZ201_021717_143*.

¹⁴⁴ 1918 07 07 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁴⁵ 1918 07 07 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁴⁶ 1918 06 18 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

kaip Lietuvos Valstybės Tarybos narys¹⁴⁷. Minėtuose J. Gabrio parengtuose Loanos lietuvių konferencijos (1918 m. rugsėjo 3–20 d.) nutarimuose K. Olšauskas įvardytas ne kaip LT'T (L) pirmininkas, o kaip „Lietuvos delegacijos Berlyne vadovas“, o J. Purickis – kaip „Lietuvos delegacijos Berlyne padėjėjas“¹⁴⁸.

4.1. Lietuvių biuro Berlyne veikla 1918 m. birželį – rugsėjį ir jos ataskaita

Apie „Berlyno atstovybės veikimą“ (taip buvo įvardytas Lietuvių biuras Berlyne trečiosios Loanos lietuvių konferencijos protokoluose – aut. past.) referavo K. Olšauskas. Jo pateikta ne viso laikotarpio nuo paskyrimo į Lietuvių biurą Berlyne ataskaita, bet nuo Uracho išrinkimo Lietuvos karaliumi, t. y. nuo 1918 m. liepos 11 dienos. Paminėjo, kad J. Purickis į Vilnių atvyko tik 1918 m. liepos 13 d., o Lietuvos Valstybės Tarybos telegrama apie Uracho išrinkimą Lietuvos karaliumi Berlyną pasiekė 1918 m. liepos 15 d.¹⁴⁹. K. Olšauskas labai apgailestavo, kad nepavyko tos žinios paskelbti reichstage, nes jis jau buvo išsiskirstęs, ir taip užkirsti kelią vokiečiams nuslėpti šį faktą¹⁵⁰. Apie Uracho išrinkimą Lietuvos karaliumi K. Olšauskas informavo Vokietijos katalikų centro partijos lyderius M. Erzbergerį, A. Gröberį,

¹⁴⁷Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 519.

¹⁴⁸1918 09 03–20 The Resolution of the Lithuanian conference of Lousanne. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁴⁹Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 532.

¹⁵⁰Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 533.

F. Pfeferį¹⁵¹. K. Olšauskas, laukdamas į Berlyną sugrižtančio J. Purickio (šis į Berlyną atvežė Uracho išrinkimo protokolų kopijas), bandė sužinoti iš oberosto civilinės administracijos vadovo Fridricho Falkenhauseno, kas jam žinoma apie Uracho išrinkimą¹⁵².

Užsienio spaudoje pasklidus informacijai, kad Lietuvos Taryba karaliumi išrinko Urachą, K. Olšauskui teko išklaudyti F. Falkenhauseno priekaištų dėl slaptumo renkant karalių ir atremti, kaip jis pats įvardijo, „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ paskelbtas „priešurachiškas žinias“. Tą pavyko padaryti laikraštje „Berliner Tageblatt“¹⁵³. K. Olšauskas, protestuodamas prieš Vokietijos valdžios nesiskaitymą su Lietuvos Valstybės Taryba, įteikė raštus Vokietijos generalinio štabo viršininkui Pauliui Hindenburgui, Vokietijos generalinio štabo pirmajam generalkvartmeisteriui Erichui Ludendorfiui ir Vokietijos kancleriui Georgui Hertlingui¹⁵⁴. Prieš išvykdami į trečiąją Lozanos lietuvių konferenciją, Lietuvių biuro Berlyne delegatai iš Vyriausiosios karinės vadovybės būstinės gavo raštą, kuriame pažadėta iki rudens karinę valdžią Lietuvoje pakeisti civiline¹⁵⁵. Baigdamas ataskaitą K. Olšauskas užsiminė,

¹⁵¹ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 533.

¹⁵² Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 533.

¹⁵³ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 533.

¹⁵⁴ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 533.

¹⁵⁵ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 533.

kad Urachas laukia oficialaus Lietuvos Valstybės Tarybos rašto, kuris duotų jam pagrindą kreiptis į Vokietijos kaizerį¹⁵⁶.

Ataskaitoje neužsimenama apie K. Olšausko veiklą Berlyne reikalaujant perduoti valdžią Lietuvos Tarybai, išleisti Lietuvos Tarybos delegaciją į Berlyną¹⁵⁷. Inicijuoti reichstago deputatų pasisakymai „prieš Militärverwaltungą“, susitikimai su prof. Faschbindenu (dėl taupomųjų kasų Lietuvoje) ir Pippenu, 1918 m. birželio 24 d. A. Gröberio ir M. Erzbergerio interpeliacija reichstage dėl „mokyklų uždarymo“, taip pat J. Purickio ir A. Voldemaro veikla derantis su Urachu ir organizuojant reikiamą Lietuvos Tarybos prezidiumo parengtų dokumentų pasirašymą¹⁵⁸.

4.2. Prie Lietuvių biuro Berlyne veiklos prisijungia Lietuvos Tarybos Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisijos atstovybė Vokietijoje (1918 m. rugsėjis – spalį)

Trečiojoje Lozanos lietuvių konferencijoje buvo sutarta dėl tolesnės Lietuvių biuro Berlyne veiklos. Greta politinių, prisidėjo belaisvių šelpimo bei grąžimo reikalai. Uždraudus „siuntinėti pašalpą lietuviams belaisviams iš Šveicarijos“ K. Olšauskui pavyko gauti leidimą „išvežti valgių dėl belaisvių iš Lietuvos“, taip pat iš draugijos „Lituania“ – daugiau pinigų maisto produktams ir knygoms iš Lietuvos pirkti¹⁵⁹.

1918 m. rugsėji – spalį Lietuvių biuro Berlyne laukė nauji iššūkiai, nes iš Lietuvos turėjo atvykti keturi Lietuvos Valstybės Tarybos įgalioti

¹⁵⁶ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 533.

¹⁵⁷ 1918 07 07 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁵⁸ 1918 07 07 LTT posėdžio protokolas. *VUB RS*, F. 155–996, l. n.

¹⁵⁹ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 545.

tiniai rūpintis belaisvių reikalais¹⁶⁰. Pagrindinė jų užduotis turėjo būti susisiekimas su belaisviais, jų būklės nustatymas, informavimas, visų Lietuvos pavaldinių (ne tik lietuvių kilmės) šelpimas¹⁶¹. Lietuvos Tarybos prezidentas 1918 m. rugpjūčio 14 d., 16 d. ir 20 d. posėdžiuose Lietuvos Valstybės Tarybos įgaliotinais „belaisvių aprūpinimo ir grąžinimo reikalais“ Vokietijoje paskyrė advokatą Romaną Chodakauską, kunigą dr. J. Bakšį, Pijų Grajauską ir Matą Bagdoną¹⁶². Jų išvykimas buvo numatytas 1918 m. rugsėjo viduryje. Iki tol Lietuvos Valstybės Tarybos Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisijos pirmininkui Aleksandrui Stulginskiui VKV komisaro Küglerio buvo pasiūlyta sudalyvauti Berlyne „pasitarimuose dėl tremtinių ir sienų reikalų“¹⁶³.

¹⁶⁰ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 545.

¹⁶¹ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 545.

¹⁶² 1918 08 14, 1918 08 16, 1918 08 20 Lietuvos Tarybos Prezidiumo posėdžių protokolai Nr. 50. Iš: Eidintas A., Lopata R. Lietuvos Tarybos prezidiumo 1918 m. posėdžių protokolai. *Lietuvos istorijos metraštis. 1990 metai*. Vilnius, 1992, p. 129.

¹⁶³ 1918 m. rugsėjo 7 d. VKVL II komisaras Kügleris, pasinaudodamas tuo, kad Lietuvos Valstybės Tarybos lyderis A. Smetona išvykęs į Trečiąją Loanos lietuvių konferenciją (1918 m. rugsėjo 5–16 d.), pasiūlė Lietuvos Tarybos Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisijos pirmininkui A. Stulginskiui sudalyvauti Berlyne „pasitarimuose dėl tremtinių ir sienų reikalų“. A. Stulginskis į pasiūlymą atsakęs, kad jis „galis kalbėtis“ tik apie „tremtinių grąžinimo reikalus“, jei „Valstybės Tarybos posėdžiuose duosis tam tikrų įgaliojimų“. Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas suteikė A. Stulginskiui įgaliojimą „tartis su Berlyno valdžia tremtinių reikalais“. Nuvykęs į Berlyną sužinojo, kad „pasitarimai“ bus apie „pavaldinybės“ (pilietybės) ir „ribų“ (sienų) reikalus, t. y. tais klausimais, kurie yra ne Vokietijos valdžios kompetencija (šie klausimai priklausė Lietuvos Valstybės Tarybos kompetencijai) ir jis atsisakęs tuose „pasitarimuose“ dalyvauti. A. Stulginskis pareikalavo, kad į „pasitarimus“ būtų pakviestas Lietuvos Valstybės Tarybos įgaliojimus derintis šiais klausimais turintis asmuo. Tikėtina, kad A. Stulginskio dalyvavimas „pasitarimuose“ buvo reikalingas parodyti, kad Lietuvos Tarybos (Vilniuje) atstovas dalyvauja greta „įgaliotų žmonių Kuršo, Livų ir Estų žemių Tarybų atstovų“. A. Stulginskis vizito

1 lentelė. Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisija, jos struktūra ir finansavimas Vokietijoje (1918 09 01–1918 12 31)

Skyrius / padalinys užsienyje	Atlygis už 1 mėn. 1 asmeniui Vokietijos markėmis	Atlygis už 4 mėn. visam personalui Vokietijos markėmis	Pastabos
III. Komisijos atstovybė Vokietijoje (karo belaisvių)			
Vyriausiasis atstovas	1000	4000	
1 atstovybės narys	850	3400	
2 (du) atstovybės nariai	700 (x 2)	5600	Paskaičiuotas atlygis dviem tarnautojams
Kelionių išlaidoms kiekvienam asmeniui	600	9600	
Būstui ir biurui išlaikyti	1500	6000	
Iš viso:	5350	28 600	

Sudaryta autorės remiantis: LCVA, f. 1014, ap. 1, b. 37, l. 2, 2a, 3.

A. Smetona patikino konferencijos dalyvius, kad atvykstantys iš Lietuvos Valstybės Tarybos įgaliotiniai bus finansuojami iš Lietuvos Valstybės Tarybos lėšų (tiek kelionės, tiek pragyvenimo išlaidos). Įgaliotiniams išlaikyti kas mėnesį planuota skirti 5000–6000 Vokietijos markių (žr. 1 lentelę). Vienas jų, tikėtina, kad P. Grajauskas, numatytas

Berlyne metu kalbėjosi apie tremtinių reikalus „su tam tikromis ypatomis“, tačiau pokalbiai buvo neoficialūs. Asmenys, su kuriais A. Stulginskiui teko bendrauti, teisinosi, kad apie jo vizitą „tremtinių reikalais“ nebuvo informuoti, todėl „negalintys duoti visų prašomų žinių“. A. Stulginskis apie vizitą Berlyne įteikė pareiškimą obersto vadovybei, kopiją gavo ir Lietuvos Tarybos prezidiumas. Žr. 1918 09 13 Lietuvos Tarybos Prezidiumo posėdžių protokolai Nr. 58. Iš: Eidintas A., Lopata R. Lietuvos Tarybos prezidiumo 1918 m. posėdžių protokolai. *Lietuvos istorijos metraštis. 1990 metai*. Vilnius, 1992, p. 133.

kaip kurjeris, turintis bent kartą per mėnesį vykti į Lietuvą¹⁶⁴. Baigiantis konferencijai sutarta, kad kurjeris iš Vilniaus turėtų mažiausiai du kartus per mėnesį atvykti į Berlyną. Lietuvių biurui Berlyne numatyta Vokietijos, Šveicarijos ir Švedijos spaudos informavimo funkcija¹⁶⁵.

4.3. Lietuvos Valstybės Tarybos atstovybė Berlyne – svarbus žingsnis diplomatinio atstovavimo link

Jau minėjome, kad 1918 m. spalio 28 d. Lietuvos Valstybės Taryba įgaliojo K. Olšauską „atstovauti Lietuvos interesus Vokietijoje, vadovaujantis Lietuvos Valstybės Tarybos nurodymais“ („*die Interessen Litauens in Deutschland gemäss den Anweisungen des Litauischen Staatsrates zu vertreten*“)¹⁶⁶. Lietuvos Valstybės Tarybos atstovybė Berlyne („*Litauischer Staatsrat (Taryba) Vertretung in Berlin*“) įsikūrė adresu *Augsburgerstrasse 69*¹⁶⁷. 1918 m. spalio 30 d. A. Voldemaras kreipėsi į Vokietijos URM raštu **dėl diplomatinio atstovavimo Vokietijoje** ir „prašė pripažinti Lietuvos Tarybos išduotų pasų galiojimą Vokietijos Reiche“¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 545.

¹⁶⁵ Dokumentas Nr. 54. Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. Iš: *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sudarė A. Eidintas, R. Lopata. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 547.

¹⁶⁶ 1918 10 28 Lietuvos Valstybės Tarybos įgaliojimas K. Olšauskui-Olschewski. *LMAVB RS, F. 255-1096, l. 33*.

¹⁶⁷ 1918 m. pabaigoje Lietuvos pasiuntinybė Berlyne biurui išsinuomojo Austrijos konsulato 12 kambarių butą Kurfiurstendamno gatvėje 242. Žr. Grigaravičiūtė S. Lietuvos pasiuntinybės Vokietijoje personalas ir jo veiklos kryptys 1921–1922 m. *Švietimo naujienos*, 2018 m. sausis 19 d. Prieiga per internetą: <<http://www.svietimonaujienos.lt/lietuvos-pasiuntinybes-vokietijoje-personalas-ir-jo-veiklos-kryptys-1921-1922-m/>>; 1918 10 28 J. Purickio raštas M. Erzbergeriui. PAAA_RZ201_021724_244.

¹⁶⁸ 1918 10 30 A. Voldemaro (kaip Lietuvos Tarybos nario) raštas Vokietijos URM. PAAA_RZ201_021723_230_231.

1918 m. lapkričio 15 d. Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas Lietuvos pasiuntiniu Vokietijoje paskyrė Jurgį Šaulį ir pasiuntinybės darbuotojus – patarėją J. Purickį, sekretorių Praną Penkauską, atstovę spaudai Jadvygą Chodakauskaitę ir kurjerį Pijų Grajauską¹⁶⁹. Paskirti asmenys į Berlyną išvyko 1918 m. lapkričio 20 d.¹⁷⁰. Šiuo paskyrimu prasidėjo diplomatinis Lietuvos atstovavimas Vokietijoje.

Išvados

1. Lietuvos Tarybos atstovavimo Vokietijoje pokyčiai įvyko paaiškėjus, kad VLTR dėl bolševikų persekiojimų veikti Rusijoje nebegalės ir be Lietuvos Tarybos (Vilniuje) pagalbos neišsivers, Lietuvos Taryba (Vilniuje) netoleruos su ja nesuderintų LTT (L) pareiškimų skelbimo, bet be LTT (L) pagalbos atstovybės Berlyne neturės, o LTT (L) nariai, norėdami gauti postus būsimoje vyriausybėje, turės viešai deklaruoti pripažįstantys Lietuvos Tarybą kaip vienintelę lietuvių tautos atstovę.

2. Steigdama Lietuvių biurą Berlyne LTT (L) tikėjosi, kad jai pavyks perimti santykių su Vokietija svertus, nes paskirti jame darbuotis asmenys buvo palankiai vertinami Vokietijos vyriausybės. Veikti Lietuvos Tarybos vardu Vokietijoje Lietuvių biuro Berlyne nariai galėjo tik gavę Lietuvos Tarybos įgaliojimą, kurio tekste buvo aiškiai pasakyta, kad atstovauti Lietuvos reikalams jie galės tik „vadovaujantis Tarybos nurodymais“.

3. Lietuvos Tarybos „notifikacijos delegacijai“ taip ir nepavyko gauti leidimo išvykti į Berlyną derėtis dėl valdžios perėmimo / perdavimo, nes Vokietijos vyriausybė neplanavo to daryti. Ji buvo parengusi Vokietijos reicho ir Lietuvos sąjungos sutartį ir planavo Lietuvoje įsteigti konstitucinį organą, kuris tą sutartį galėtų pasirašyti ir ratifikuoti.

¹⁶⁹ Lietuvos Tarybos (ne)atstovavimas Šveicarijoje 1917–1918 metais. *Parlamento studijos*, 2018, nr. 25, p. 37–77. In: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr25/files/37-77.pdf>

¹⁷⁰ Grigaravičiūtė, S. *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*. Vilnius: Saulabrolis, 2002, p. 56–57.

4. Iš Lozanos lietuvių konferencijoje (1918 m. rugsėjo 5–16 d.) K. Olšausko pateiktos Lietuvių biuro Berlyne ataskaitos matyti, kad jo nariai suvaidino svarbų vaidmenį derantis ir tvarkant dokumentaciją Wilhelmo von Uracho sutikimo būti ir išrinkimo Lietuvos karaliumi procese, palaikė glaudų kontaktą su vokiečių spauda ir Vokietijos reichu atstovais, gindami Lietuvos ekonominius, kultūrinius ir politinius interesus.

1918 m. rugsėjo viduryje – spalio pabaigoje Lietuvių biuras Berlyne, atvykus keturiems Lietuvos Valstybės Tarybos įgaliotiniams „be-laisvių aprūpinimo ir grąžinimo reikalais“, praplėtė veiklos apimtį, o 1918 m. spalio 28 d., K. Olšauską paskyrus Lietuvos Valstybės Tarybos atstovu Vokietijoje, transformavosi į Lietuvos Valstybės Tarybos atstovybę Berlyne, padėjusią pagrindus Lietuvos diplomatiniam ats-tovavimui Vokietijoje.

THE REPRESENTATION OF THE COUNCIL OF LITHUANIA IN GERMANY SECOND STAGE (1918 MARCH 31–1918 NOVEMBER 15)

Summary

Keywords: The Council of Lithuania, Lithuanian National Council (in Lausanne), Lithuanian Bureau in Berlin, K. Olšauskas, J. Purickis, A. Voldemaras, J. Šaulys, A. Smetona.

The study concerns with the second stage of the representation carried out by the Council of Lithuania (since 1918, July the 11th – Council of the Lithuanian State) from the 31st of March 1918 – the establishment of the Lithuanian Bureau in Berlin – until the 15th of November, 1918 – the assignment of Jurgis Šaulys, the Lithu-

anian diplomatic representative, to the legation of Lithuania in Berlin. The purpose of the study – to reveal the specifics of the representation of the Council of Lithuania in Germany from the 31st of March, 1918 until the 15th of November, 1918.

A noteworthy trait of the second stage of the representation of the Coun-

cil of Lithuania (from the 31st of March, 1918 until the 15th of November, 1918) in Germany is that the Lithuanian National Council (in Lausanne) (*Conceil National Lituanien*) wanted to take over the representation of the Council of Lithuania in Germany, by establishing a Lithuanian Bureau in Berlin and appointing their „delegates“, financing their activities in Germany. In reality, the subordination of the chosen „delegates“ by the Lithuanian National Council (in Lausanne) was disrupted by the authorisations given to them by Council of Lithuania on the 27th of May, 1918, according to which they had to tender their activities with the Council of Lithuania. The decisions about activities in Germany made by the Lithuanian National Council (in Lausanne) were only tendered with the Presidium of the Council of Lithuania, mainly with A. Smetona, who was paid a salary by the Lithuanian National Council (in Lausanne) for this.

The representatives to discuss the procurement of supplies for prisoners of war and their returning were chosen by the Presidium of the Council of Lithuania, and this activity was financed by the Council of Lithuania from the funds dedicated for exiles and for the return of prisoners of war. In the middle of September to the end of October of 1918, the Lithuanian Bureau in Berlin, upon arrival of four representatives of the Council of the Lithuanian State have expanded their competencies with regards to the provisions and return of prisoners, and on the 28th of October 1918, after choosing K. Olšauskas as the representative of the Lithuanian state in Germany, the Bureau transformed into the representative office of the Council of the Lithuanian state in Berlin, which helped lay the foundations of diplomatic representation of Lithuania in Germany.

Iteikta 2020 m. kovo 17 d.